

Για ολότελα διαφορετικούς λόγους πέρασα την πόρτα του παλαιοβιβλιοπωλείου. Έψαχνα τον πρώτο τόμο της Λογοδοσίας του Κων. Τσάτσου και την Πυραμίδα του Ρένου, διαβασμένη πριν σαράντα χρόνια, αλλά και χαμένη και ξεχασμένη.

Δεν βρέθηκε τίποτα από τα δύο, μα επειδή δεν είναι πρόπον να αποχωρείς, από τέτοια καταστήματα άνευ ωνίου, μου γυάλισε το ασημί γκλόσου εξώφυλλο από τις «ώρες ευθύνης» του πρώην πρωθυπουργού Γεωργίου Ράλλη. Σε τρία βράδια είχε περάσει στην λίστα των διαβασμένων.

Για μια μεγάλη μερίδα πολιτών ο Γ.Ι. Ράλλης ήταν αρκετά παρεξηγημένος. Αυτό το Ι., το μεσόγραμμα, ήταν βαρύ. Είχε συνδεθεί με δυσάρεστα, πολύ δυσάρεστα πεπραγμένα. Ήταν η θητεία του πατρός του, Ιωάννη, ως τελευταίου Κατοχικού πρωθυπουργού, και όσα συνεπάγονται με αυτή. Ίσως μια αποτύπωση του: αμαρτίες γονέων παιδεύουσι τέκνα.

Κάποιοι είχαν ενοχληθεί και από το φαινόμενο του νεποτισμού. Πατέρας πρωθυπουργός, παππούδες και από την πατρική και από την μητρική πλευρά, πρωθυπουργοί, θείος πρωθυπουργός. Τέλος πάντων, ο Γ. Ράλλης, βρέθηκε στην προεδρία της Ελληνικής κυβέρνησης από τις 9 Μαΐου του '80, έως τις 19 Μαΐου του '81, διαδεχόμενος τον Κων/νο Καραμανλή που μεταπήδησε στην Προεδρία της Δημοκρατίας.

Για αυτό ακριβώς το χρονικό διάστημα, των 18 μηνών που ανέλαβε τις τύχες του τόπου κράτησε σημειώσεις, ένα είδος ημερολογίου που εξέδωσε με τον τίτλο «ώρες ευθύνης» το 1983. Τόσα χρόνια αργότερα, μπορούμε εύκολα να το κατατάξουμε στα πολύ χρήσιμα εργαλεία κατανόησης και αποκωδικοποίησης του παρελθόντος. Ακόμα και για όσους τα έζησαν.

Στην πρωθυπουργία ο Γ.Ρ. βρέθηκε μετά από εσωκομματική αναμέτρηση με τον Ε. Αβέρωφ Τοσίτσα. Η οριακή του νίκη (88 – 84) επηρέασε και την σχέση των δύο ανδρών. Από την μια πλευρά, ο Ε.Α. συγγραφέας, ανάμεσα σε άλλα του «φωτιά και τσεκούρι», γεφυροποιός, οξύς και βαθιά αντικομμουνιστής, και από την άλλη ο Γ.Ι.Ρ., αβρός, ήπιος, ανανεωτικός και με την υποθήκη του να είναι εκείνος που κατέβαλε έστω, κάποια προσπάθεια αποτροπής της δικτατορίας.

Από την πρώτη σελίδα προβάλλεται τούτη η διαμάχη, που κράτησε έως τέλους, δηλαδή την εκλογική ήττα της Ν.Δ. και ακολούθως την ανάληψη της ηγεσίας του κόμματος από τον Ε. Αβέρωφ. Είναι συνεχείς οι αναφορές του συγγραφέα για τον ρόλο του Ε.Α. και της ομάδας του που συχνά αντιστρατεύεται τις πρωθυπουργικές επιλογές.

Το άλλο πρόσωπο που έχει ακόμα πιο πυκνές και πιο κριτικές αναφορές είναι ο Ανδρέας Παπανδρέου. Σε μια χρονική περίοδο που το άστρο του ανεβαίνει μετεωρικά και λίγο πολύ όλοι καταλαβαίνουν πως είναι εν αναμονή πρωθυπουργός. Ο συγγραφέας, καταγράφει το διαφορετικό πρόσωπο που προτάσσει ο Ανδρέας στις μεταξύ τους συναντήσεις, με αυτό που τον περιβάλλει στις δημόσιες εμφανίσεις του.

Ο φιλομειδέστατος κατά την περιγραφή του Ράλλη, Παπανδρέου των προσωπικών συναντήσεών τους, δεν έχει τίποτα το κοινό με τον Ανδρέα των δημοσίων λόγων και δηλώσεων. Δεν πρέπει να παραλειφτεί η αναφορά των δυσμενών αλλά και άτυχων εσωτερικών και διεθνών γεγονότων που συμβαίνουν σε αυτό το δεκαοκτάμηνο.

Η διεθνής ενεργειακή κρίση απογειώνει τις τιμές των καυσίμων, ο πληθωρισμός στην Ελλάδα αγγίζει το 25%, Κουμής και Κανελοπούλου στοιχειώνουν την πορεία του εορτασμού του Πολυτεχνείου, πυρπολούνται τα μεγάλα πολυκαταστήματα της Αθήνας, χωρίς ποτέ να βρεθούν οι ένοχοι, οι πυρκαγιές του Αυγούστου του '81 είναι καταστροφικές, η ταφή της Φρειδερίκης, η επανένταξη της Ελλάδας στο στρατιωτικό σκέλος του Ν.Α.Τ.Ο., το πραξικόπημα στην Τουρκία κάνει τις σχέσεις με τη γείτονα πιο προβληματικές.

Σε όλα αυτά έχει να κουμαντάρει ένα κόμμα που οι εσωκομματικοί αντίπαλοι μόνον ήσυχοι δεν είναι, την κόπωση και την φθορά μιας επταετούς διακυβέρνησης και ασφαλώς τον επελαύνοντα Ανδρέα. Στέκεται όρθιος και στέκεται αξιοπρεπώς. Ειδικά για το πρώτο θέμα, όπου περιγράφονται, οι ανταγωνισμοί, οι αντιπαλότητες, οι εγωισμοί πρέπει κανείς να

διαθέτει τόσο ώβειο υπομονή όσο και την ανάλογη πυγμή στη σωστή δοσολογία.

Παρά το γεγονός ότι η επταετία τον έφερε κοντά σε πολιτικούς του αντιπάλους με τους οποίους τον χώριζαν πολλά, και λείαναν τις απόψεις του, όπως π.χ. με τον Λεωνίδα Κύρκο, για τον οποίο γράφει: *«...πρέπει να πω ότι τον εκτιμώ πολύ – μολονότι οι ιδεολογικές μας αντιλήψεις είναι διαμετρικά αντίθετες – γιατί είναι ειλικρινής, αποφεύγει να μεταχειρίζεται τεχνάσματα, είναι ρεαλιστής και καλών προθέσεων»* (σ.268), παραμένει αντικομμουνιστής δυσκολεύεται να προφέρει την λέξη Εμφύλιος, προτιμά την πρόταση «κομμουνιστική ανταρσία».

Σε αυτό συνεισφέρει πολύ και ο πολιτικός λόγος του Παπανδρέου που συνθηματολογεί με περιεχόμενο που τρομάζει έναν συντηρητικό πολιτικό, αλλά κυρίως με τρόπο που εύκολα υποπτεύεται κάποιος ότι δεν θα εφαρμόσει ποτέ. Πολύ προφητικά το περιγράφει: *«Είμαι βέβαιος ότι, έστω και αν αποκτήσει την πλειοψηφία στις μέλλουσες εκλογές το ΠΑ.ΣΟ.Κ. δεν θα αποχωρήσει από την Ε.Ο.Κ. και ούτε θα φύγει από τον Ν.Α.Τ.Ο.»* (σ.196)

Από το κείμενο προκύπτει ότι συχνά ξεκοκάλιζε τον Τύπο. Δεν κρύβει το παραπονό του, για την ολομέτωπη στήριξη του Α.Π. από τον αντιπολιτευόμενες εφημερίδες, την ασαφή, ενίοτε διαστρεβλωτική κάλυψη των γεγονότων και τη χλιαρή υποστήριξη των εφημερίδων που στήριζαν την Ν.Δ. Αναφέρει και το περιστατικό όπου η Εστία του Α. Κύρου τον προέτρεψε παραμονές εκλογών να παραιτηθεί, υπέρ του Αβέρωφ.

Αποκαλυπτικός, στο σημείο που περιγράφει την επίσκεψη του τότε Γιουγκοσλάβου πρωθυπουργού Τζουράνοβιτς (σ.246). Ιούλιος του '81 και: *«με λύπη μου τον άκουσα να αναφέρεται κατά τη συνάντησή μας αυτή, σε ένα θέμα που μόνο σκιές μπορεί να ρίξει στις άριστες σχέσεις που θέλουμε να έχουμε με την γείτονά μας. Πρόκειται για το λεγόμενο «Μακεδονικό». Ο συνομιλητής μου αναφέρθηκε με προσοχή στο θέμα αυτό και χωρίς να διατυπώσει καμιά άμεση απαίτηση. Του απάντησα ότι: γ*
ια μας η Μακεδονία είναι μια έννοια καθαρά γεωγραφική. Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους η Μακεδονία μοιράστηκε μεταξύ της Ελλάδος, της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας. Οι Έλληνες που κατοικούν στην Ελληνική Μακεδονία λέγονται Μακεδόνες όπως οι Έλληνες που κατοικούν στην Πελοπόννησο, λέγονται Πελοποννήσιοι.»

Αν είχαν δώσει λίγο προσοχή σε αυτήν την τοποθέτηση που ιστορικά είναι απολύτως ακριβής, οι συντηρητικοί πολιτικοί

οι οποίοι ακολούθησαν, πάρα πολλά θα είχαν αποφευχθεί, μετά την βίαιη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας.

Ο Ράλλης που έγινε αντικείμενο κοροϊδίας από τις διαβόητες «κουκουνάγες» του, δίδαξε πολιτικό πολιτισμό στο Ηράκλειο όταν αναφώνησε «Δεν θέλω ου», σε αντίστοιχες αποδοκιμασίες του κοινού του για τον Ανδρέα. Είναι ο ίδιος που επιτίμησε τους ακροατές του, στην Εδεσσα όταν ακούστηκε το σύνθημα «Στις 19 πάλι δεξιά».

Τώρα που ζούμε σαφώς πιο πολωτικές στιγμές, με πρωταγωνιστές που δεν είχαν καμιά τύχη εκείνες τις εποχές, αρκετά αποστασιοποιημένοι και κάπως υποψιασμένοι, μπορούμε να φτάσουμε σε κάποια συμπεράσματα, καθοδηγούμενοι από τις αράδες του Ράλλη, όπως π.χ. ότι ο Καραμανλής είχε καταλάβει ότι δεν υπήρχε περίπτωση να κερδίσει τις εκλογές του '81.

Ένας πολιτικός που δεν έκατσε ούτε ένα 24ωρο στα έδρανα της αντιπολίτευσης ήταν απίθανο να δεχτεί να το πράξει στα 74 του. Περνά στην Προεδρία της Δημοκρατίας, παίζοντας το αμυντικό παιχνίδι της παράταξής του, ξεφεύγοντας από την οποιαδήποτε προσωπική ήττα.

Ταυτόχρονα κρατά ίσες αποστάσεις από τους διεκδικητές της αρχηγίας του κόμματος και κατά συνέπεια από τον επόμενο πρωθυπουργό. Ο Ράλλης, στις πρώτες του σελίδες, μας λέει ότι ο Κ.Κ. σχεδόν αιφνιδιάζεται για την υποψηφιότητα Ράλλη και πως ήταν σχεδόν βέβαιος για την επικράτηση του Αβέρωφ. Ο Εθνάρχης συνεπώς πιθανότατα ποντάριζε σε μια πιο οξεία αντιπαράθεση ανάμεσα στο δίπολο Αβέρωφ – Παπανδρέου και ότι έβγαινε.

Από την αφήγηση του Ράλλη κρατάμε τις κοινοτικές συνομιλίες και κυρίως τις πρώτες εμπειρίες που αποκομίζουμε από την Ευρωπαϊκή Ένωση καθώς ήταν ο πρωθυπουργός της Ελλάδας που επικύρωσε την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα. Εικόνες ολότελα διαφορετικές από αυτές που ζούμε τα τελευταία εννέα χρόνια.

Κρατάμε επίσης την άφογη στάση του να δώσει τα συγχαρητήρια στον νικητή των εκλογών, Ανδρέα να του παραδώσει κανονικότατα, πράγμα που απέφυγε διάδοχος του στην ηγεσία του κόμματος και στην πρωθυπουργία. Ο οποίος διάδοχος, ο δισέγγονος της Πηνελόπης, προτιμητέος από τον Αβέρωφ για το υφυπουργείο Συντονισμού από τότε, κάτι που δεν

τελικά έγινε διότι ο ίδιος ο Αβέρωφ έβλεπε «ότι η υπουργοποίησή του δε θα είχε αγαθές επιπτώσεις στο κόμμα» (σ.230).

Ένα κόμμα από το οποίο αποχώρησε, ίδρυσε άλλο, αποκηρύσσοντας την Ν.Δ. δηλώνοντας μάλιστα πως δεν θα γύριζε ούτε σαν αρχηγός, μα πριν αλέκτωρ λαλήσει επέστρεψε. Κάτι που δεν έκανε ποτέ ο Γ. Ράλλης.